

באמת ובלבב שלם

הרב גדעון פרל - רב היישוב אלון שבות

"לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו... ולא תשבעו..." (ויקרא יט, יא-יב), פירשו חז"ל את סמיכות האיסורים האלו: "שאם גנב - סופו לכחש, סופו ליטע לשקר, סוף הוא מחלל ה', לפי שעבירה גוררת עבירה" (ספרא) (יט, כו).

נאמר, "לא תגנבו" בלשון רבים - מדוע? עומד על כך ר' אברהם בן עזרא ומעיר דבר נפלא: "כי הרואה ומחריש גם הוא גנב!" (יט, יא), כלומר שהתורה רומזת בכך שגם מי שרואה ויודע שמישהו גונב, ושותק - שלא מנע ממנו לגנוב, או לא מגלה לבעל הבית - נעשה על ידי כך שותף לגנב, והרי גם הוא גנב.

בדרך זו ממשיך הראב"ע ביחס ל"לא תכחשו" - שהיודע שנמסר פקדון לידי מישהו ושומע אותו מכחיש זאת ולא מחזיר את הפקדון, והוא עצמו לא בא להעיד לטובת המפקיד - הרי הוא נחשב כשותף להכחשה זו.

דרשו בגמרא, ב"מ ס"א: חו"מ שמ"ח א - וכן מובא בשלתן ערוך, - מפסוק זה, שאסור מהתורה לגנוב על מנת להקניט מישהו, או לגנוב בצחוק דהיינו להעלים חפץ של חברו, כדי שיטרח לחפש אחריו, אע"פ, שלא התכוון לגנוב - מכל מקום עובר על האיסור לא תגנוב! ואם נמשיך את הסברו של הראב"ע, גם ביחס "ולא תשקרו" הרי שהשומע את חברו משקר ומחריש, אף הוא לשקרן יחשב!

רבי ירמיה בר אבא במסכת סוטה מ"ב. דורש על הפסוק "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהילים קא) - אלא גם בידי אדם שאפילו דובר אמת אין מאמינים לו. ואפילו לתינוק אסור להבטיח ליתן לו דבר מה, ואח"כ לא לקיים - שבזה מלמד אותו לשקר.

וכך הייתה מידת חכמינו, מסופר בתלמוד (סנהדרין צז), על רב טבות ויש אומרים רב טביומי, שלא היה משקר בעבור כל הון שבעולם. ופעם אחת הגיע לעיר ששמה קושטא (אמת - בלשון ארמית), ואנשי העיר, כולם, לא משנים בדבורם (לא משקרים בשום אופן). ואף פעם לא מת אדם בטרם זמנו. נשא אשה מהם ונולדו לו שני בנים. יום אחד כשאשתו עסקה בחפיפת ראשה, באה שכנתה לבקרה, ודפקה על הדלת. חשב אותו רב, שאין זה צנוע להכניסה עכשיו לבית ואמר לה שאיננה כאן. מתו לו שני בניו. באו אליו אנשי העיר ואמרו לו: מה זה? סיפר להם כך וכך היה מעשה. אמרו לו: בבקשה ממך, צא

ממקומנו, ולא תגרה את המוות בעירנו. רואים שבאותה עיר זכו לאריכות ימים משום שלא שקרו, כפי שאמרנו לעיל שכת של שקרנים אין מקבלים פני שכינה, משמע שאנשי אמת שכינה עמהם, והרי אמר הכתוב "באור פני מלך חיים!" (משלי ט"ז) (שבת ט"ז, ט"ו). ולא רק שקר גמור אסור, אלא גם לומר דבר שמשתמע לשני פנים, שצד אחד הוא שקר, גם כן אסור. כלומר, אין להטעות את הזולת על ידי אמירה, שהוא עלול להבין שצריך לעשות משהו מסוים, שאילו היה יודע את האמת לא היה עושה אותו הדבר. והוכחה לכך מיעקב אבינו, בגמ' מכות כ"ד. הדורשת את הפסוק "לא רגל על לשונך" (תהלים ט"ו, ג) - זה יעקב אבינו דכתיב "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע" (בר' כ"ז, י"ב). ופירש"י ד"ה "לא רגל" - "לא רצה לשקר מתחילה שאמר אולי ימושני אבי, אלא שאמו הכריחיתו. ועל פי הדבור, דכתיב עלי קללתך בני - ומתרגמינן אלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוויטא עלך ברי" עכ"ל. כלומר, שעל פי נבואה נשלח יעקב לאביו מתוך הבטחה שלא תבוא עליו קללה.

והרי באותו ענין אמר יעקב לאביו "אנכי עשו בכורך" (בראשית כ"ז, י"ט) - ופירשו שם רש"י, אנכי - זה אני יעקב, אבל עשו הוא בכורך. אך בודאי שניתן לפרש גם לפי הפשט שהבין באמת יצחק שיעקב משקר ואומר על עצמו אנכי עשו בכורך (כמובן על פי הדיבור). נמצא שיעקב אמר נבואה שאסור היה לו לומר כך, כמו שאכן סירב מלכתחילה לכך! ויתר על כן, בגמרא בסנהדרין צ"ב, ע"א, אומר ר' אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא (אצל יעקב) "והייתי בעיניו כמתעתע" וכתוב התם "הבל המה מעשה תעתעים" (ירמיהו י', ט"ו). כיון שזו הפך ממידת הקב"ה שהיא אמת! (אמנם המהרש"א במכות שם כתב פרוש אחר - שיעקב נתיירא שאם יכירנו יצחק יאלץ לדבר לשה"ר על עשיו ובכך קיים "לא רגל על לשונך" - ואם כן אין זה ענין לשקר, אך זה לא מה שפירש רש"י וכנ"ל).

והמהרש"א בסנהדרין צ"ב על המאמר הנ"ל של ר' אלעזר הביא בשם בעל העיקרים שבעל עבירות וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה (לשוב בתשובה), אלא שלא היה יכול לקבל על עצמו ריבוי המצוות שבתורה, שהיה לו קשה מאוד. אמר לו החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי והלה הסכים. אמר לו החכם קבל עליך לומר רק אמת וקיבל עליו. לימים הלך ללסטם (לגזול). פגש אותו איש אחד, ואמר לו להיכן אתה הולך? וזכר שקיבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא (שהולך לגזול) וכן פגש עוד אדם אחד ושאלו אותו הדבר וכן ענה לו כמו לראשון. מיד הרהר אותו לסטים - הרי אלו השניים שפגשתי יהיו עלי שני עדים להרגני וכו'. עד שנמנע בסופו של דבר ממעשיו הרעים עכ"ל דברים. נמצא שמידת האמת טבועה ביסוד התשובה והמעשים הטובים.

העלנו על הכתב דברים אלו לזכרו ולעילוי נשמתו של ידידי ורעי תלמיד חכם בקי בהלכה ומזקדק בקיומה וירא שמים מרבים הצדיקים, הרב אליהו שלמה רענן הי"ד, שעלה בסערה השמימה כעולה תמימה בידי המרצחים הסובבים אותנו בשם ה' כי אמילם. הרב

רענן הי"ד - היה איש אמת והתרחק כמו אש מכל ספק דבר שקר, ומחלוקת, כאשר אש אהבת ישראל בוערת בתוכו, ובמסירות נפש זו לעם ישראל הלך עם רעיתו שתבל"א ומשפ' להתנחל במקומות שלא הכל באים ומתנדבים, כהדר ביתר, וחברון. הרב אליהו שלמה היה בעל מידות טובות שלא היה מסוגל להזיק לשום בריה בעולמנו, וההסתפקות במועט והבריחה מהכבוד היו מתכונות אופיו היסודיות. באישיותו השתלבו אפוא האצילות היהודית במיטבה, הענוה, אהבת הבריות והארץ, שכולן נבעו מתוך תורתו ויראת השמים שלו. כי התהלך עם ה' באמת ובלבב שלם. כך יזכר בתוכנו לעד, וכך דמותו המופתית תקרין על משפחתו וצאצאיו שימשיכו בדרכו זאת, עד ביאת גואל צדק בב"א.